

ĐURĐEVDAN KOD VLAŠKIH ROMA U SELU PODVRŠKA

Za sada se još uvek ne može uspostaviti tačna arealna slika Roma u Jugoslaviji kojima je maternji jezik neki dijalekat rumunskog jezika. Ovi Romi, pored toga što žive u naseljima sa banatskim Rumunima i Vlasima u severoistočnoj Srbiji, žive i odvojeno od ovih relativno kompaktnih rumunskih jezičkih zajednica. U Vojvodini, u Bačkoj, postoji nekoliko njihovih stalno naseljenih mesta, na Klisi, predgrađu Novog Sada (tri manje grupe), zatim dalje uz Dunav još u sledećim naseljima: Apatin, Bogojevo, Bački Monoštor, Sonta i Vajska, i u severnoj Bačkoj na obali reke Tise u naselju Nadrljan (Adorjan). Na osnovu autorovog pilot-istraživanja u naselju Slana Bara¹ na Klisi u Novom Sadu (maj 2001), može se pretpostaviti da svi ovi Romi govore banatskim dijalektom, oni su ranije po veroispovesti bili katolici, ali u poslednje vreme prelaze na pravoslavlje. Postoji i nekoliko naselja ovih rumunskih Roma-katolika s desne strane Dunava, u Slavoniji, danas – Hrvatska. Neki su preseljeni u Pančevo iz Bogojeva (porodice Kalanjoš i Balog).

U Banatu, rumunskih Roma ima u skoro svim rumunskim naseljima (Alibunar, Banatsko Novo Selo, Begejci, Bela Crkva, Dobrica, Dolovo, Ečka, Grebenac, Jablanka, Vojvodinci, Kikinda, Kusić, Malo Sre-

¹ "Što se tiče jezika rumunskih Cigana, mislim da bi ga valjalo posebno proučavati, najpre stoga što je to jezik svoje vrste, imajući u vidu ciganski supstrat na koji se nakalemio, a i specijalno zbog toga što sadrži dosta relativnih arhaičnosti, imajući u vidu manje-više društvenu izolovanost Cigana. U ovo sam se uverio proučavajući rumunski govor jedne ciganske kolonije od oko 80 porodica na periferiji Novog Sada (u tzv. Slanoj Bari)", Flora 1971:14.

dište, Nikolinci, Novi Bečej, Omoljica, Sanad, Sefkerin, Straža, Sutjeska, Uljma, Uzdin, Vladimirovac, Vojvodinci, Vršac, a u Malom Žamu i Markovcu pretopljeni su u Rumune), ali ih nema npr. u Sočici i Mesiću. Romski jezik je u nekim naseljima (Banatska Palanka, Crvena Crkva, Seleuš, Glogonj, Čurug) u etnološkoj literaturi opisan kao "sa jakim uticajem rumunskog"². Nema etnografskih podataka da rumunskih Roma danas ima u Sremu³.

Rumunski romski govori pominju se u etnološkoj literaturi i južno od Dunava i znatno zapadnije od Velike Morave koja je granica vlaških rumunskih govora severoistočne Srbije⁴. Većih naselja ovih Roma ima u okolini Beograda (tačnije u okolini Lazarevca i Obrenovca), Jagodine i Šapca (u lingvističkoj literaturi opisan je rumunski romski govor u selu Čokešina, jugozapadno od Šapca⁵. Prema statističkim podacima za Srbiju iz 1895. godine maternji jezik Roma je bio srpski (25 324 govornika), vlaški (8 595), turski (565) i romski (11 728) (Trojanović 1902: 37). Roma koji govore vlaški te 1895. godine nije bilo samo u pirotskom okrugu, a najviše ih je bilo u valjevskom okrugu (Trojanović 1902:37).

Pilot istraživanje vlaških Roma obavljeno je 22. 4. 2001. u selu Podvrška kod Kladova. Vlaški Romi u Podvrškoj žive u delu sela Gornja Mahala i dele se na Koritare i Kovače⁶. Sagovornici su bili: Barbulović Branislav zvani Pele (1951) i Marinović Lj. Milan (1951). Kurzivom je obeležen prevod sa rumunskog banatskog dijalekta kojim govore Romi u Podvrškoj (za razliku od vlaškog stanovništva u istom selu koje

² Podatke o Romima u Vojvodini kojima je maternji jezik neki rumunski dijalekat v. u: Etnografska građa 1979 passim.

³ Arhivska građa iz 18. veka koju donosi Đurdica Petrović ukazuje da su neke grupe Cigana u Srem dolazile iz Vlaške i Erdelja (Petrović 2000:15-16, 20).

⁴ Pregled stanja vlaških Roma u Srbiji početkom 20. veka solidno je prikazan u: Đorđević 1984, a posebno istorijat vlaških Roma (303–317), njihova geografska rasprostranjenost u Srbiji (310-311), arhivski podaci iz 19. veka o dolasku vlaških Roma u Srbiju (311–313). Isti autor navodi spisak naselja Laješa, vlaških Roma, koji početkom 20. veka u Srbiji već nisu govorili rumunski (314-315), spisak naselja Roma Lingurara u Srbiji koji govore vlaški (313-314) uz podatak da i vlaški Romi u Požarevcu govore rumunski (315). Korisni podaci o vlaškim Romima mogu se naći i u: Vukanović 1983.

⁵ Up. Petrović 1938.

⁶ O vlaškim Romima – Kovačima v. u Đorđević 1984:316-317.

govori muntenskim dijalektom⁷), a normalnim slovima je označen iskaz ili delovi iskaza na srpskom dijalektu. Pitanja istraživača su data u zagradama.

Ima kod nas dve vrste, dve vrste Roma takoreći, u selo. Ovde, lično, u selo. Ima koritari, drvenari – koritari, što rade korita, od drva *vretena, kotarice i tako to*. A ima kovači. Recimo sad su dva pojma: ovi su koritari, njegov otac, ako već to pitate da vam jasno kažem. Mislím, niko se ne stidi. Dobro, doduše, mi ne znamo niko ovde ciganski, ono. Mi znamo samo taj vlaški i srpski. Ja mislim da je jedna porodica ovde koja zna, mislim jedna porodica. Recimo, tako smo se mi – pošto oni rade sa drva, mislim – vretena, kašike drvene, korita, držalje, sve to. A ovi kovači, potkiju kola, spremaju, raonike prave. (Da li se smatraju za dva različita roda?) Šta ja znam. Kaže – mi smo kovači. *Kaldarari, oni idu po selima*. To su čergari, to su drugi. Ne znam kako sad da kažem. Mi radimo sa gvoždem, mislim nekad, naši stari, mi nismo. Evo – kovači i koritari. (A *Lingurari*, to niste čuli?) Ne. Za to ne znam. (*Lingura* je kašika.) Da, razumem vas apsolutno, jeste, doduše da se pravi to kod nas. To još dve-tri porodice.

– Moj otac pravi to. *Na rumunskom fierari, koji rade sa gvoždem*. Raonike i sve to. Mislím to Rumuni, oni preko. (Vašeg naziva nema?) Kod nas – kovači. To je, kovači i koritari. (Da li postoji neka priča odakle ste došli? Da li su vam o tome pričali vaši stari?) Ja nešto sam čuo, ali koliko to... Jel moja familija u Dušanovcu. Majka mi iz Dušanovca, otac mi iz Podvrške. Da njihova familija je iz Rumunije. (Nije se pričalo zašto su došli?) Kad je bilo ono, rat, šta je to bilo, ko je ostao tu – tu i tako da je tu ostao. Moj bratanac sad ide, ima babu, ima sve to, i tačno je. Oni su u Rumuniju. (Kad je to bilo?) Prvi svetski rat, možda i ranije. Ranije, i ranije. Mi ne znamo, mi nismo bili rođeni. Lično ja sam čuo za to. A tačno jeste, ima i familiju, puno. Ja doduše nisam bio kod njih, ali čuo sam od majke, čuo sam da oni su poreklom iz Rumunije. Baronović, to su bili neki bogataši, baron, zato su oni Baronović u Dušanovcu. Tako sam saznao od njih, ali tačno je to tako.

(Da li znate da ima Roma koji govore vlaški, a da žive daleko, recimo kod Obrenovca, Lazarevca?). Nisam.

⁷ Ovu jezičku razliku i oni sami uočavaju: (*Kada govorite rumunski ima li razlike kako vi govorite i Rumuni?*) Odma da vam kažem nešto. Jeste, ima ko govori "še", malo mekano, a Vasi ovde u selu oni kažu "če". Odma se poznaje.

Ja barem nisam. Ima u Prilepu, al to su oni Cincari. Cincari, vlaški što pričaju. U Prilepu pričaju vlaški.

Ali u Lukovo, Žagubica, sve sa Vlasima.

– Ima u Arandelovac, okolina Beograda. Ja znam Arandelovac, kako! Imaš Svilajnac. Mnogo ljudi, isto kao mi pričamo. Iz Svilajnac svi rade u Francusku. Mladenovac slabo. U Obrenovac sam radio ja tamo, znam da ima. Obrenovac je drukčiji. Oni govore ono što kažete vi malo pre. Znam ja tamo, sam ja bio i radio sam u Obrenovcu i sam prošao tamo. Tamo retko koji govori vlaški. Oni su šverceri, bre, gore. Govore ciganski. Vlaški slabo.

– Oko Kučeva pričaju isto vlaški i Timočka krajina. I u Alibunaru imaš Cigane. Pravi, koji pričaju vlaški. Vršac ima dosta, Žabalj, Đurđevo.

U nastavku je priložen deo transkripta razgovora vođenog na temu romske proslave Đurđevdana u selu Podvrška⁸, Autentični zapis iskaza informatora sa jedne strane predstavlja pouzdani etnografski “ja-iskaz”, a istovremeno je sociolingvistički i dijalektološki relevantna građa.

– *Kod nas, Cigani odavde, kaže se Gornja Mahala – Cigani, Đurđevdan, Sveti Đorđe, izlaze uvek na određeno mesto. Na poljani, na zelenoj travi i obavezno na ražnju. Na ražnju i sad, još se ta tradicija drži, mada sad omladina već odlazi, kad je situacija teža. Koliko dece ima, muški glava, toliko jaganjaca. Tako je bilo. Tako je bilo, običaj. Kad se ispeku svi jaganjci, tamo na poljani. Kad se tamo ispeku jaganjci, listovi, lišće od hrasta, stavi se na poljanu. Dobro došli, gosti, koji su došli sa strane iz drugih sela, došli iz pitaj Boga odakle. Kad se jaganjci tamo iseku, ništa se nije unosilo u kuću, jelo se zajedno sa gostima na zeleno lišće, na lišću. Tu gde je autobuska stanica. Niko nije smeo da koristi viljušku, samo rukama se jelo. Tako je bilo, stvarno. Dolazili su školovani ljudi, koji su tada bili, tamo. Sada se to promenilo, drže još neki stariji, tako, ali Sveti Đorđe je uvek bio. Razlika je između seljana iz doline i*

⁸ Etnografska građa beleži sledeći opis ovog običaja: “U starom delu Brze Palanke u kome žive Romi ‘koritari’, Đurđevdan se slavi na poseban način. Uoči praznika svaka kuća zakolje dva jagnjeta koje peku na ražnju postavljenom ispred kuće. Rodaci i prijatelji iz drugih sela (posebno iz Urovice, gde nema ovog običaja), kao i meštani zaposleni u inostranstvu tada dolaze na gozbu i veselje sa igrankom koja traje dva dana. Kosti od jagnjeta bacaju u reku. Isti običaj je i kod Roma u Podvrški.” (Kostić 1993:248).

Cigana sa brda je u tome da izlaze na određeno mesto da peku jaganjce na ražnju. Tu se skupljaju gosti obavezno, muzika dolazi, svira izvorne pesme na violini. To je nekad bilo, sad malo se promenilo. Tamo se peklo, svi smo jeli, svi koji su se našli na ulici, samo smo seli, kidali smo hleb rukama, rukama se jelo, ne noževima, ne viljuškama. Kostu one od jagnjadi, njih su trećeg dana sve skupili, odneli ih do čiste vode i bacili. Najstarija baba iz kuće. Stara baba koja je bila tamo, ona ih sve sakupi, ne sme da se izgubi ni jedna kost, kosti se ne bacaju, one se sakupe i lepo odnesu tamo gde je čista voda i bace tamo. Eto, tako je nekada bilo. (Kosti ostanu tamo tri dana?) Da. Treći dan skuplja se sve to i ide pa ih baci u čistu vodu. (Idu sve zajedno?) Da, skupljaju se sve koje su tu bile. (Samo žene?) Žene. (To bude rano ujutru?) Sećam se, probudimo se u tri-četiri. Ujutru, kad koljemo jaganjce. Najkasnije u četiri. U četiri se okupljaju, palili smo vatru. To je stvarno lepo. I kad se spremimo. Bilo je između sveta: koji je jaganjac najbolji, koji je jači, takmičenje. Sve sam gledao da sam bolji od njega. (Kupi se?) Kupimo jagnje, pa nemamo mi jagnjad. Ali svako je gledao da bude to stvarno jagnje. (Ko kolje jagnje?) E, to kolje ili domaćin ako zna, ako ne dolazu sa strane ljudi koji to umeju. (Gde se kolje?) Tamo se kolje, de je autobuska stanica, tamo obavezno. Ne kući. Tamo se klalo, ranije tamo sve, kući se nije, ovoliko nije smelo da se uđe, da dođe kući. Ništa, to je sve ostalo tamo. Tamo smo jeli i bogat i siromai i gospodin i profesor, ko je došao, to se nije odbijalo. Sve na lišću. Zeleno lišće. (Bez stolnjaka?) Bez stolnjaka. Samo na lišće i to nema na stolice, svi su seli dole, na zemlju. To je ta prava tradicija. Mi smo mladi, ali stari pričaju kako je bilo pre. (Šta se radilo sa kožom?) Kože su odma predali tu, na licu mesta, na licu mesta su bili, kao, a ranije oni su bacili to. Onda nije bilo da se ovo, a sad da, sad se predaje. Otkup. (I koža se baci sa kostima u reku?) Sve, to je sve otišlo, nije ništa ostalo. Mislim, to je bilo ranije. Jel evo sad, tamo, ja sam baš sa onog mesta, moj otac pokojni, de je taj plac, tamo je bilo kao šuma. Veliki ovi, to su dubovi, hrastovi. Tu je bila zavetina. Hleb se tamo pekao, to su žene pravile. U furunama, u pećima i mamaljugu. Kačamak. Gosti jedu mamaljugu, to je pravljeno ispod vršnika, tamo na licu mesta pravili su ispod vršnika. Tamo sve to. Bila je vatra, nije se ostavljala sama, nije smela da se ugasi vatra. Ne ugasi niko vatru. Ne, i sada vatra. Vatra tu dok se ona sama ne ugasi. (Na tu vatru se ništa ne baca?) Ne baca ništa.

Ne, niko ništa nije bacio. Sad gasi neko. Onda, da kažem i tako, nije smelo da neko vrši malu nuždu. To ni slučajno. *Da neko ode da pravi mala nužda, tamo, to bi bilo! Ne znam šta! To je najgore, pa evo i sad, samo onaj ko nema uopšte savesti. Ili možda je pijan, el ne zna šta je s njime. Vidiš mi se spremimo sada. To se sprema toliko kuće, počinjemo od kuće. To mora sve da bude čisto, da bude čisto, da bude uređeno. To ko u sobu. Moralo je da se čisti. Tamo se peku creva. Jagnje se stavi na ražanj, ovde se peče na lico mesta se peku creva, ovde se jede. (U čemu se creva spremaju?) U ove, bakrač, dabome. U bakrač, i kačamak tu se pravi. I ne pravi se na ono, nego direktno na vatru. I kačamak tu jedeš i pivo, vino, rakija, sve, nema tu da nekog boli glava. Ima i siromašnog sveta i bogatog, ali za taj dan svi kolju jagnje. Nije važno koliko ko ima. Da li ima gotove pare, ali on plaća. Glavno spremio za taj dan, to je svetac. Moj tata je pričao da su radili po nedelju dana za jedno jagnje. Kad bi sad dolazilo neko sa strane, video bi tamo 200-300 jaganjaca – ovi su najveći bogataši na svetu. Nije tačno, ja moram da se snađem da na taj dan imam jagnje. (Da li se kolje jagnje za dete ili za sve muškarce u kući?) Koliko dece imaš muški. Dok se ne oženi. (Koliko ima neoženjenih muških glava?) Dabome. Obavezno, ali to je nekad bilo. A sada nema. Sada se zna – dva tri. Sada koliko gostiju imamo. Unuke i ono, sad. Sada gosti, koliko kome dođe. Svaki taj gost kad dolazi treba da bude stvarno dočekan. (Od salate nema ništa?) Sad ima. Onda nije, samo meso, mamaljiga, i hleb su pekli tamo gore, ali glavno je bilo isključivo meso. Luka nije smelo uopšte. Moj otac kaže to, luka nije smeo da donese tamo. Čuli smo tako i od drugih, starih, nije smeo niko. Radio sam u Kristalu i ja sam hteo da održavam, da im to dokažem i došli su moji, veliki i direktori, hteo sam da održim taj dan. I kad su došli – noževi, viljuške ne dolazi u obzir, samo sam rukama. Stavili smo jagnje, ko je šta je hteo to je uzo. I to je njima ostalo u sećanju i u srcu. Evo da vam kažem najpoštenije. To sam ja skoro sad pravio. Hleb se pravio u pepelu, pod sačem. Stavi se pepeo odozgo i pravi se. Sada nema, sad idemo svi u pekaru i kupimo leba, sve se spremamo. A tako je bilo pre, samo mnogo je bilo lepše. To je najlepše. Samo da bude lepo vreme. (Šta bude ako je kiša?) Ne pričaš recimo kako se zakopavala mačka da ne pada kiša? E-e! Stvarno jeste! Vidi, na dva-tri dana, mada Vlasi iz doline kažu, moram da kažem i to, ako nije bilo kiše posle Svetog Đorđa na dalje – Cigani nadrljali, desilo se sigurno da*

su zakopali mačku! Šta je bilo! Gledale su žene i devojke kakvo će biti vreme, tada nije bilo kao sada da kažu na televiziji da će biti kiša. Kad bi videle oblake... Bile su u stanju da se polome da nađu crnu mačku. Crna mačka i to živa se zakopa. I tako iks puta. Malte devedes devet koma devet posto, stvarno. I to je prestalo. A na taj dan se napravilo. Ali šta se dešava dalje! Dalje se dešava da nema kiše. Šta su ti Cigari uradili – zakopali su mačku! Mislim – svaka čast. Unapred su napikirali mačku, u slučaju za to. I interesovali su se ko je ima, da je napikiraju kad stigne neko naoblacenje. Kažu – tačno. Žene su želele da igraju u kolu pa su one to i radile. Bile su spremne na sve. Samo žene su igrale, samo žene, ne treba da igraju muškarci, samo žene. E, drugi dan i sa strane ko je došao mogao je da igra. (Tog dana nije smeo da igra niko, samo vaše žene?) Dabome. A posle toga. (To je trajalo tri dana?) Da, bukvalno tri dana. (Da li se uveče išlo kućama?) Uveče otišli neki kući, neki su ostali dva-tri dana, sve tu. Deca, mladi, ipak su otišli kući. A stari koji su bili, ostao je neko da čuva. Ostao da čuva ono sve. (Nikad se ne napušta?) Ne, koliko je to trajalo, tri dana – tri dana. Svako ima svoje mesto i niko ne ide. Svi čak i sada, i sad je ista tradicija. Čak i dan danas zna tačno gde peče svoje jagnje. Svaki zna svoje mesto, gde mu je ono. Ide dan ranije, na Prou, čisti, sređuje sve to, jer sutradan u tri – četiri su tamo. (Treći dan žene pokupe?) Pokupe ono i kraj, to se sve baci na reku. I namenjaju kolo za pomanu, a to drugi dan. Drugi dan, ko ima mrtve, mlade koji su umrli. Mladi, pa dobro, sad i ako je neko, isto. Ali više mladi koji su, namenjuju se kolo i to kolo isto igraju svi. Četri pet sata kolo, i više. Ko predvodi kolo? Koji su neoženjeni, momci, momci. I slika pokojnika. (A ranije, kad nije bilo slike?) A ranije oni su samo sa oni darovi. Sve to nije bilo slike, ali su to poštovali. I jorgovan, cveće. Cveće koje prvo, ranije, za Đurđevdan, to je bilo nekada. Sad ima, a nekada nije bilo. A jorgovan je uvek bio. I bilo ko da igra kaže Igram kolo pred njegovom ćerkom, ako je umrla devojka. Ako je umro momak, i imao je devojku, ta devojka vodi kolo i to se zove da bude kolo, sveće i oni darovi, da bude onom pokojniku, njenom momku. A ona sve to prima te darove. A ako je umrla devojka, momak vodi kolo. To kolo traje tri-četiri sata i maltene samo to jedno kolo. U tom kolu niko ne sme da se smeje, on plače, plaču. Mrtav, mlad. Dok se to kolo igra, on plače. Kako se dogovori sa muzikom, on plaća tu muziku koja dođe. Sat vreme, možda dva. Dva-tri. (To je bez prekida?)

Bez prekida. To sad na Đurđevadan ima. (A ako ima više mrtvih?) Menjaju se. Isto kolo, samo sad, recimo, *ko je igrao u tom kolu, primaju ih, sad prelaze drugi koji pevaju namenjeno za druge. U tom trenutku ih imenuje, da je sada počelo njihovo kolo.*

Neki delovi ovog iskaza potvrđuju istraživanja Per-side Tomić o proslavi Đurđevdana kod vlaških Roma (obavljena od 1947. do 1949) u selima Suvaja, Mala Trešnjevica i Stržilo u okolini Jagodine: klanje jagnjeta za svako muško dete u kući, postavljanje mesa na lišće, zabrana korišćenja noževa i viljušaka, zabrana unošenja jagnjeta u kuću⁹. U nekim drugim elementima ova dva opisa proslave Đurđevdana se

⁹ "U selu Suvaji je seoska zavetina Đurđevdan. Za taj dan dolaze kućama i svi oni koji su otišli negde daleko u pečalbu; dolaze da proslave svoju zavetinu okupljeni oko zapisa. U običajima i obredima koji se kod njih vrše toga dana glavno je prinošenje žrtve vilama, koje ima karakter molbene i zavetne žrtve. Kao žrtvu kolju toga dana jagnjad. Običaj je bio da svaka kuća kolje onoliko jagnjadi koliko ima muške dece; i sada to rade oni koji su u mogućnosti da nabave jagnjad. Toga dana obično kolju jagnjad i bolesnici koji su se razboleli od "vilinskih" namera, mada oni to mogu da urade i u neki drugi "dobar dan": bolesnik je dužan da svake godine zakolje jagnje vilama u jedan od "dobrih dana".

Ranije, jagnje se nije smelo zaklati kod kuće, jer kuća, okućnica, pa i čitavo selo nisu čisti. Zato je svako od ovih sela imalo naročito mesto za tu svrhu. Na kraju svakog sela ima po jedan proplanak – "grubanje" i na proplanku "vilinsko drvo". O "dobrim danima" svi su se tu skupljali i zajednički proslavljali. Opšti je običaj bio da se uoči praznika ide u goru da bere granje: sitne grančice sa lišćem stavljali su na sofru, a od većih su deljali ražnjeve. Ostalo suvo i sirovo granje upotrebljavali su za vatru na kojoj će peći jagnjad. Jagnjad se peku pokraj vatre na ražnju. Na svakoj od tih vatri peku se po dva-tri, pa i četiri jagnjeta. Pošto se jagnjad ispeku, na istoj vatri će domaćica peći kolače vilama. Za svako muško dete zakolje se po jedno jagnje, a uz svako jagnje se ispeku po tri kolača (male pogače od pšeničnog brašna), jer su tri vile.

Kad se ispeku jagnjad, od donetog granja i lišća napravili bi zajedničku sofru. Na tu zelenu sofru su stavljali pečenu jagnjad, pogače, piće i drugo sve što su spremili za tu priliku, a čeljad bi posedala uokolo. Svaki domaćin uzео bi devet komadića šećera i tri čaše vina. Sa čašom vina u ruci počnu svi da se mole vilama za zdravlje i sreću. Zatim, domaćin uzima jagnje i komada ga rukama. Nožem ne sme da se pomaže. Pečenje koje bi ostalo ne bi se nosilo kući, jer kuća nije "čista". Tako u selu Trešnjevci ostavljali su pečenje okačeno o vilinsko drvo, a Suvajci su ostavljali u bunaru, jer je bunar "čisto mesto", pa odatle skidali odnosno vadili kad bi opet hteli da jedu.

Posle ručka nastaje igranka i veselje. Na igranku i veselje dolaze u Suvaju i seljaci iz mnogih okolnih sela, pa i varošani (...)" (Tomić 1950:247– 249).

razlikuju: u primerima iz okoline Jagodine akcentat je na ritualnom transu i lečenju od "vila", a u primeru iz Podvrške na kolu za mrtve¹⁰.

Priloženi transkript istovremeno odlično ilustruje bilingvizam vlaških Roma. U srpskim segmentima iskaza – pored problema sa padežima i kolebanja u prefiksima (*predali : prodali*) koji mogu biti i pod uticajem lokalnih srpskih govora, karakteristična je nesigurna upotreba svršenih i nesvršenih glagola (*spremimo : spremamo; bacio : bacao; bacili : bacali; ugasi : gasi; potkiju : potkivaju; ostalo : ostajalo; otišli : odlazili*), kao i nerazlikovanje *č : ć* i *dž : đ*. Za rumunski deo iskaza uočljivo je često interpoliranje srpskih reči u svojstvu priloških odredbi (*stvarno, obavezno, tako, tačno, maltene*), ali i brojeva (*dva-tri, drugi dan, tri-četiri sata*), leksike vezane za savremenu kulturu (*školovani ljudi, izvorne pesme, profesor*), pa i čitavih izraza (*dobro došli, gosti, pitaj Boga, gotove pare*). Posebno su brojne leksičke adaptacije prema srpskom uzorku (npr. glagoli *a snimuie : snimati; a pichira : pikirati*).

Jezička ispitivanja rumunskih romskih govora, usko vezana za istraživanja romske duhovne kulture, postavljaju niz ozbiljnih problema pred istraživača i moraju se uvrstiti u spisak prioriteta koji danas stoje pred romologijom i balkanskom lingvistikom.

¹⁰ Nije jasno odakle je zapis o romskoj proslavi Đurđevdana sa početka 20. veka: "Samo toga dana može se čuti i koja iz srca izmamljena prava ciganska melodija i videti kako Ciganke umeju strastno da igraju (...) Tim povodom ovoga dana i nemoćnost piruje" (Trojanović 1902:35). Vlasi u Zviždu poznaju poseban obred namenjivanja kola za dušu pokojnika i predaka pod nazivom *kraj*, na Trojicu (Đokić 2000). Kolo za dušu se u severoistočnoj Srbiji održava o zavetinama i većim praznicima (Zečević 1973:61-62 sa primerima iz vlaških sela Klokočevac, Plavna, Osnić). Detaljan opis ovakvog kola daje Romelić 1998: 246-248. Običaj igranja "žalnog kola" na seosku zavetinu (kad umre mladić ili devojka), poznat je i Srbima u severoistočnoj Srbiji, npr. u Strmostenu u gornjoj Resavi (Matić 1962:183). Pregled "igranja za mrtve" u nekadašnjoj Jugoslaviji donosi Janković 1963.

LITERATURA

- Đokić 2000 – D. Đokić: Kraj – običaj namenjivanja kola za dušu pokojnika i predaka u Zviždu, *Raskovnik* 100, Beograd, 73-78.
- Đorđević 1984 – T. R. Đorđević: *Naš narodni život 2*, Beograd
- Etnološka građa 1979 – *Etnološka građa o Romima (Ciganima) u Jugoslaviji*, Novi Sad
- Flora 1971 – R. Flora: *Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije*, Beograd
- Janković 1963 – Lj. Janković: Igranje za mrtve u Jugoslaviji, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, Novi Sad, 49-52.
- Kostić 1993 – P. Kostić: Godišnji običaji, *Glasnik Etnografskog muzeja* 57, Beograd, 227-256.
- Matić 1962 – M. Matić: Pogrebni običaji, *Glasnik Etnografskog muzeja* 25, Beograd, 171-194.
- Petrovici 1938 – Petrovici: “Români” din Serbia occidentală, *Dacoromania* IX, Cluj, 224-236.
- Petrović 2000 – Đ. Petrović: Cigani u Sremu u XVIII veku, *Cigani/Romi u prošlosti i danas*, Beograd, 11-35.
- Romelić 1998 – Ž. Romelić: Pomen pokojnicima na zavetinama kod Vlaha severoistočne Srbije, *Etnokulturološki zbornik* IV, Svrlijig, 245-248.
- Tomić 1950 – P. Tomić: “Vilarke” i “vilari” kod vlaških Cigana u Temniću i Belici, *Zbornik radova*, Etnografski institut 1, Beograd, 237-262.
- Trojanović 1902 – S. Trojanović: Cigani, *Srpski književni glasnik* 5, Beograd, 26-38.
- Vukanović 1983 – T. Vukanović: *Romi (Cigani) u Jugoslaviji*, Vranje
- Zečević 1973: S. Zečević: Zavetina u severoistočnoj Srbiji, *Glasnik Etnografskog muzeja* 36, Beograd, 43-66.